

หลักการและแนวคิดในการประเมินหลักสูตร*

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์*

สวัสดิ์กรับ ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน

เห็นข้อเรื่องการสัมมนาก็คิดว่าในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยไทยสนใจเรื่องคุณภาพบัณฑิตมากขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ การที่มหาวิทยาลัยสนใจเรื่องนี้ ผมคิดว่าเป็นสิ่งดีหลังจากที่ไปสนใจเรื่องวิจัยมากกว่าการสอน ใครจะสอนก็ไม่สนใจ ถ้าไม่ต้องสอนยังดี ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนกันทั่วโลก แต่มหาวิทยาลัยของไทยเกิดขึ้นมากกว่าเพื่อน บางที่เรามุ่งมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเกินไปจนทำให้ภารกิจอีกอย่างหนึ่งหย่อนไปบ้าง ราวปลายเดือนกรกฎาคม ที่ประชุมอธิการบดีก็จะมี การสัมมนาเรื่อง การผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยไทย ในอนาคต ก็เป็นเรื่องเดียวกับวันนี้เอง เรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอน ทำอย่างไรบัณฑิตจึงมีคุณภาพ จะนำสังคมอย่างไร บัณฑิตผลิตไม่ม้งานทำอาจจะต้องลดการรับในบางสาขาหรืออย่างไร การผลิตบัณฑิตต้องมาเน้น How to do มากกว่า Intellectual หรืออย่างไร นับเป็นความสับสนอยู่เป็นอันมากในปัจจุบัน การสัมมนาก็เป็นการแก้ความสับสน หวังว่าหลังจากสัมมนาแล้วก็คงจะกระจ่าง มีสมาธิ และความมุ่งมั่นในทิศทางที่ถูกต้องมากขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าสัมมนาแล้วก็ สับสนยิ่งขึ้น

* บรรยายในการสัมมนาเรื่อง “แนวทางการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2526” เมื่อวันที่ 25-26 มิถุนายน 2530

การที่จะประเมินอะไรก็ตามจะต้องทำความเข้าใจสิ่งที่ประเมินให้กระจ่าง ผมมีข้อสังเกต 3-4 ประการเกี่ยวกับหลักสูตร และที่ที่ใจมากที่เน้นหลักสูตรปริญญาตรี ซึ่งเป็นจุดสำคัญ มีแนวโน้มที่น่าเป็นห่วงก็คือว่า มหาวิทยาลัยมักจะไปภาคภูมิใจกับหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ถึงขนาดว่ามีเกณฑ์เป็นอาจารย์บัณฑิตศึกษาหรืออาจารย์ระดับปริญญาตรี เราสร้างชนชั้นกันมากขึ้นทุกวัน ทั้งๆ ที่บอกว่าไม่ต้องการชนชั้น พอมาระยะหนึ่งอาจารย์บัณฑิตศึกษาก็บอกว่าไม่เป็นดีกว่า เพราะถ้าเป็นอาจารย์บัณฑิตศึกษาก็ต้องทำงานในปริญญาตรีด้วย เพราะฉะนั้นขอเป็นอาจารย์ธรรมดา นี่เป็นประสบการณ์การแยกหลักสูตรแล้วไปภูมิใจในหลักสูตรระดับสูงแล้วก็จัดระบบแบ่งชนชั้นทางวิชาการ ต้องคิดให้ดี เพราะจะมีผลข้างเคียงในทางลบเกิดขึ้น ขณะนี้ก็สอนหลักสูตรระดับปริญญาเอก มีนิสิตอยู่ 5 เท่านั้น เดินเข้าไปในคณะนิสิตปริญญาตรีไม่รู้จักเลย เราอุตส่าห์ร่ำเรียนมามากมายแต่ลูกศิษย์ไม่มีเลยแทนที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เป็นสิ่งที่น่าคิดเหมือนกันว่าจะให้คนอื่นสอนก็ไม่ได้ความจริงผมอยากสอนปริญญาตรีมาก การศึกษาในระดับปริญญาตรีถือเป็นรากฐานที่สำคัญเหลือเกิน ยังต้องการอาจารย์ที่มีความทุ่มเท คือ มีภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน ที่เป็นตัวอย่างแก่ลูกศิษย์ให้ได้

ถ้าไม่มี 3 ตัวนี้ก็แทบจะไม่มีประโยชน์ ในเรื่องหลักสูตรปริญญาตรีควรเน้นการเสริมสร้างคนดีและคนเก่ง ผมคิดว่าสังคมภายนอกขณะนี้ เป็นตัวอย่างทางลบและสับสนมาก มหาวิทยาลัยต้องใช้เวลา 4 ปีเพื่อหล่อหลอมหรือฉีดแรงต้านความเลวร้าย มลพิษต่างๆ ที่จะเกิดมุ้งมัน ผมพูดอยู่เสมอว่า บัณฑิตที่มหาวิทยาลัยจะภาคภูมิใจอาจจะต้องว่าแห้ว ในเมื่อเสี่ยงส่วนใหญ่เดินสวนทางกับหลักการ แต่เขาคิดจะภูมิใจและน่าจะมีหวังสักวันหนึ่ง คนส่วนใหญ่จะต้องหันมาทางเขาและทุกคนพูดทำนองเดียวกันว่าเขาเป็นหลักที่ถูกต้องสร้างคนที่เป็นสติและเป็นผู้นำให้แก่สังคมได้ มิใช่หวังเรื่องตลาดแรงงานจนไม่กล้าทำอะไร ผมเชื่อว่าบัณฑิตที่มีคุณภาพไม่มีทางว่างงาน การสร้างงานเป็นหน้าที่ของรัฐบาล การสร้างบัณฑิตที่มีคุณภาพเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัย คนที่มีคุณภาพไม่มีทางว่างงาน เป็นเรื่องที่มหาวิทยาลัยต้องมุ่งมั่นและสร้างเอกลักษณ์ให้ชัดเจนว่าเอกลักษณ์ของบัณฑิตของเราควรเป็นอย่างไร จุดนี้สำคัญมาก หลังจากนั้นจึงจะมาออกแบบหลักสูตร เขามักจะพูดกันว่า “หลักสูตรและการสอน” ผมว่าพูดไม่ครบ แปลไม่ถูก ต้องพูดว่า “หลักสูตรและการเรียนการสอน” สิ่งที่เราลืมไปมากคือเรื่อง “การเรียน” เรามักมานั่งที่ “การเรียน” เรามักมานั่งที่ “การสอน” ทั้งที่ภาษาอังกฤษคำว่า Instruction คือ การ

เรียนการสอน ไม่ใช่การสอนอย่างเดียว จุดนี้ เป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำไม่ผมมาย้ำว่าต้องเน้นหลักสูตรและการเรียนการสอน คำว่า “หลักสูตร” คือ “แผน” แผนจะดีอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่มีการปฏิบัติตามแผนก็ไม่มีประโยชน์ ขณะนี้จะมีการปรับแผนอีกแล้ว ปรับแผนแล้วจะได้อะไรเมื่อไรเราจะพัฒนา นี่คือสิ่งที่นักประเมินอยากรู้ การวางแผน 5 ปีนั้นไม่ได้ อย่างน้อย 10-20 ปี ขณะนี้สังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเหลือเกิน และเรื่องการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัย 4-5 ปีได้เพียงรุ่นเดียว ยังไม่รู้ว่าหลักสูตรนั้นดีหรือไม่เพราะยังไม่ได้สูดตลาดแรงงาน ยังไม่ได้เป็นผู้ว่าสังคม ตอนนั้นถ้าจะดูว่าหลักสูตรรัฐศาสตร์ดีหรือไม่ก็ต้องดูว่าใครเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ใครเป็น ปลัดกระทรวงมหาดไทย ใครเป็นรองปลัด ใครเป็นนายอำเภอ เหล่านี้ต้องใช้เวลาวិเคราะห์ เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่ว่า 4-5 ปีก็ปรับเปลี่ยนทำหลักสูตรใหม่ ผลของการผลิตบัณฑิตต้องใช้การวางแผนระยะยาว มหาวิทยาลัยไม่จำเป็นไปรอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 5 ปี มหาวิทยาลัยเองต้องมีแผนระยะยาวอย่างน้อย 20 ปี เรื่องของหลักสูตรคือการวางแผน ต้องมีการวางแผนระยะยาว และหลังจากนั้นจึงจะมีแผนระยะกลาง ระยะสั้นของการผลิตบัณฑิต เป็นต้น ในเรื่องการเรียนการสอนถ้าเราไปเน้นที่การสอนอย่างเดียวยังไม่สัมฤทธิ์ผลซึ่ง

เอกลักษณ์ของหลักสูตรคือ เอกลักษณ์ของบัณฑิตที่เราภาคภูมิใจ เป็นผู้นำของสังคม เป็นจุดที่ผมอยากเน้นว่าเรื่องของเอกลักษณ์ของหลักสูตรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในฐานะที่ทบวงมหาวิทยาลัยเคยแต่งตั้งให้ผมเป็นกรรมการพิจารณาหลักสูตร ผมยึดเสมอว่าคนพิจารณาหรือประเมินหลักสูตรหรือวิเคราะห์หลักสูตรที่ดีจะต้องยึดมั่นว่าแต่ละสถาบันมีเอกลักษณ์ของบัณฑิตของเขาต่าง ๆ กัน ไม่ควรไปเปลี่ยนหลักสูตรของเขาให้เหมือนเอกลักษณ์ของเรา ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ต้องมีมหาวิทยาลัยหลายแห่ง มีแห่งเดียวก็พอ เป็นต้น จุดที่เป็นเอกลักษณ์ของหลักสูตรจะออกมาในรูปวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและคุณลักษณะของบัณฑิต ซึ่งจากประสบการณ์แล้วบางที่เขียนตรงนี้ไม่ค่อยชัดเจน ผมคิดว่าในอนาคตถ้าจะมีการเสนอหลักสูตร ผมอยากให้เน้นตรงนี้ให้ชัด เพราะถ้าชัดเจนแล้วการที่ผู้อื่นจะมาเปลี่ยนรูปแบบของเราถือว่าเป็นการไม่ชอบธรรม คนวิเคราะห์เขาจะวิเคราะห์และประเมินตามกรอบของเอกลักษณ์ของบัณฑิตของผู้เสนอหลักสูตร ถ้าทำไว้ไม่ชัดก็เป็นโอกาสให้เขามาเปลี่ยนหรือเขียนเอกลักษณ์ของหลักสูตรให้ใหม่อย่างชอบธรรม

อีกจุดหนึ่งที่ผมอยากพูดในตอนต้นนี้คือหลักสูตรแอบแฝงหรือซ่อนเร้น (Hidden Curriculum) เวลาเราประเมินหลักสูตร เรา

มักจะไม่ค่อยได้สนใจในการพัฒนาหลักสูตร เรามักจะปล่อยให้มัน hidden หรือซ่อนเร้นไปเรื่อย ๆ ในยุคใหม่มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ชี้ว่า หลักสูตรที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่าที่จริงแล้วเวลาสอนจริง ๆ ก็อาจเป็นหลักสูตรอีกฉบับหนึ่งซึ่งมีพลังสูงสุดในการหล่อหลอมเอกลักษณ์ของบัณฑิต งานวิจัยนี้ทำให้นักพัฒนาหลักสูตรในระยะหลังเริ่มคิดว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะมีการบริหารอย่างไร เพื่อให้กิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นเป็นการหล่อหลอมภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิฐานให้กับบัณฑิตของเราตรงกับปณิธานของมหาวิทยาลัย นี่เป็นแนวโน้มที่น่าสนใจมากกว่าการที่นิสิตนักศึกษาจะไปทำกิจกรรมอะไรกันเองต่าง ๆ นั้นได้หล่อหลอมเสริมสร้างอะไร ตามประสบการณ์ของผม ผมภูมิใจว่าได้เป็นเหรียญกษาปณ์ของกรมการนิสิตคณะครุศาสตร์ (ซึ่งผู้ชายไม่ค่อยได้เป็น) ก็เป็นความภูมิใจที่เราเป็นคนที่น่าไว้วางใจจนเขาให้เป็นผู้ดูแลเงินทองเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ เราได้มาจากกิจกรรมนิสิต นี่เป็นสิ่งที่น่าคิดว่า ถ้าเราสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อให้มุ่งไปในการเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตตามปณิธานของมหาวิทยาลัยผมคิดว่าคนที่อยู่ในฝ่ายกิจกรรมนิสิตจะมีความกระตือรือร้นขึ้นมาก ขณะนี้ระบบทั้งระบบเขามักจะตั้งคนแปลก ๆ ไปอยู่ในฝ่าย

กิจกรรมนิสิต เขาบอกว่าต้องเป็นคนที่เข้ากับนิสิตได้ มีอายุค่อนข้างอาวุโสหน่อย ไม่ค่อยสนแกววิชาการนัก ผมก็ไม่เข้าใจว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้นก็ไม่ว่า และมักจะเหมือนกันทุกแห่งเท่าที่ผมสังเกตมา หรือตามโรงเรียนก็เช่นกันพอทุกคนจะรู้ทันที่ว่าคนนี้อยู่ฝ่ายกิจการนักเรียนเพราะคุณเป็นพิเศษ แล้วแบบนี้ไม่ว่าจะไปหล่อหลอมอย่างไรในทางวิชาการ จึงคล้ายกับว่าทางสายวิชาการก็แยกไปจากสายปกครองหรือฝ่ายตรวจสอบ เป็นต้น นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดว่า Hidden Curriculum ว่าเราควรจะทำอย่างไร จึงจะให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ เวลาที่นักประเมินจะทำการประเมินต้องนึกถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย

นั่นเป็นสิ่งที่ผมคิดว่าในเรื่องของหลักสูตร ถ้าพูดถึงเรื่องตัวหลักสูตรผมเข้าใจว่ามีคุณภาพดี ความเข้าใจของผมมีหลักฐานยืนยัน แม้แต่ Dr. See ผู้เชี่ยวชาญได้มาวิเคราะห์ที่ทบวงมหาวิทยาลัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็บอกว่าแนวคิดใช้ได้ แต่ implementation เขาสงสัยว่าสอนอะไรกัน สอนความคิดเห็น ความรู้สึก ประสบการณ์เก่า ๆ หรือสอนทฤษฎี นักศึกษาไปทำอะไรบ้างเรารู้หรือไม่ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มาอยู่ในเรื่องของการเรียนการสอนตามหลักสูตรทั้งสิ้น สิ่งที่น่าสนใจก็คือเรื่องความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่เขียนไว้ใน

หลักสูตรหรือรายวิชาในประมวลการสอนกับที่มันเกิดขึ้นจริงว่ามันสอดคล้องกันจริงหรือไม่ง่าย ๆ ก็คือดูที่วัตถุประสงค์ ถ้ามีการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของหลักสูตรวัตถุประสงค์ของรายวิชา วัตถุประสงค์ของบทเรียนแต่ละครั้ง ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่ามันสอดคล้องกันหรือไม่ ในสหรัฐอเมริกา มีงานวิจัยทำนองนี้อยู่ 1 เรื่อง ใช้เวลาทำถึง 8 ปี และพบว่ามันไม่ค่อยสอดคล้องกัน นั่นก็คือ ระบุว่าผู้สอนก็มีเป้าหมายเอกลักษณ์ของหลักสูตรอยู่ที่ทำไปตามเป้าหมายนั้น แต่พอระดับสูงก็มีอีกเป้าหมายหนึ่ง เมื่อจบมาแล้วก็เลยไม่รู้ว่าจะทำมันเป็นอย่างไรมาก่อน และงานวิจัยไม่น้อยที่ชี้ว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับกรรมเก่า ซึ่งหมายความว่า ถ้านิสิตนักศึกษาผู้นั้นเป็นคนมีคุณธรรมมาก่อนพื้นฐานครอบครัวดี เป็นคนที่มีพื้นฐานความรู้ดี คน ๆ นั้นก็จะเป็นคนบัณฑิตที่มีความสง่างามพูดง่าย ๆ ก็คือความสง่างามของบัณฑิตเป็นฟังก์ชันกับพื้นฐานเดิมของนิสิตนั่นเอง ตัวสถาบันกับตัวอาจารย์ไม่ค่อยจะหล่อหลอมเท่าไร ซึ่งในงานวิจัยจะออกมาในรูปแบบนั้นในฐานะที่ผมเป็นนักการศึกษา ผมก็ไม่ยอม ผมว่าไม่น่าให้เป็นอย่างนั้นจึงต้องมีการทบทวนหลักสูตรและสิ่งทีนิยมทบทวนกันมากที่สุดคือตัวหลักสูตร เพราะเป็นตัวหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จุดที่มีความสำคัญมากที่สุด ถ้าพูดถึงการประเมินหลักสูตรเพื่อ

การปรับปรุงก็อยากให้เน้นที่การ implementation หรือการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ ในแง่ของตัวหลักสูตร อุดมการณ์ของหลักสูตร เอกลักษณ์ของหลักสูตรก็มีความสำคัญ แต่ผมคิดว่าจุดอ่อนขณะนี้อยู่ที่การเรียนการสอนตามหลักสูตร ถ้าจะประเมินสิ่งเหล่านี้ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองค่อนข้างจะมีปัญหาน้อยกว่ามหาวิทยาลัยอื่น เพราะได้มีการเริ่มต้นการประเมินการสอน ถึงแม้การประเมินการสอนโดยนักศึกษาเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ให้ให้นักศึกษาเป็นคนประเมินคนที่นำข้อมูลมา กรรมการแต่ละคณะต้องมาดูและประเมินอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทางธรรมศาสตร์ได้ริเริ่มไว้แล้ว อันเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินหลักสูตรในด้านการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ ซึ่งนับว่าก้าวหน้ากว่าที่อื่น

ทั้งหมดนี้คือประเด็นนำเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่อง ของหลักสูตรและข้อสังเกตบางประการ ส่วนหัวข้อที่ให้ผมพูดเรื่องการประเมิน แนวคิดและหลักการ ก็ขอเข้าประเด็นในเรื่องนี้ว่า ถ้าจะมีการประเมินหลักสูตรกันต้องมีการเริ่มต้นตั้งแต่การวางแผน ไม่ว่าจะวางแผนใดก็ตาม อาจจะแบ่งเป็น 4 ระยะ ระยะที่ 1 คือ ระยะเตรียมการ ในกรณีที่จะทำหลักสูตรหรือเปิดหลักสูตรใหม่ก็จะมีระยะเตรียมการ หรือถ้ามีหลักสูตรแล้วแต่จะปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้อยู่ก็

ต้องมีการเตรียมการว่าจะเอาข้อมูลจากส่วนไหน อย่างไร ระยะเวลา 2 มีการวางแผนว่าจะกำหนดหลักสูตรอย่างไร ซึ่งส่วนมากจะมีการตั้งกรรมการ ต่อจากนั้นก็จัดทำแผนหรือโครงการ ปรับปรุงหลักสูตร เป็นต้น ระยะเวลา 3 เรื่องการกำกับและระยะเวลา 4 ประเมินผล ผมจะไม่เน้นเรื่องกำกับ ถึงแม้ว่าจุดการกำกับหลักสูตรเป็นจุดอ่อนที่สุดของสถาบันอุดมศึกษา เรามักจะแบ่งกันกำกับคนละนิดละหน่อย แต่ไม่มีใครรู้เรื่องหลักสูตรสักคน แต่ผมจะเน้นเรื่องการประเมินผลหลักสูตรและการปรับหลักสูตรหรือนำเสนอหลักสูตร

นี่เป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ที่ไม่ว่าจะวางแผนเรื่องใดก็ตามก็ต้องพิจารณาผมจะมุ่งไปในส่วนที่ 4 คือ เรื่องประเมินผลหลักสูตรว่ามีแนวคิดอย่างไรบ้าง

ในส่วนประเมินผลหลักสูตร ผมอยาก จะชี้ว่าจากประสบการณ์มีปัญหาเกิดขึ้นทั้งเรื่อง การประเมินผลหลักสูตรและการศึกษาทั้งหมด ซึ่งมีปัญหาสอดคล้องกันคือ

(1) มักจะขาดการวางแผน ถ้าอยากจะ ประเมินก็ประเมินทันทีมักจะทำตามอารมณ์ หรือตามฤดูกาล ตามความสนใจ ทั้งที่หลักสูตรมีการวางแผนไว้แต่ต้นอย่างชัดเจน แต่เมื่อไปดูในหลักสูตรอย่างแท้จริงจะพบว่า มักมี การระบุว่ามีการประเมินก่อนใช้หลักสูตร

ประเมินขณะใช้หลักสูตรและประเมินหลังจาก ใช้หลักสูตรพออนุมัติหลักสูตรก็สอนกันไป ผลิตบัณฑิตกันไป โดยที่ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้ ประเมินงบประมาณจากส่วนไหนยังไม่รู้ ขาด การวางแผนการประเมินหลักสูตรในรายละเอียด ที่สำคัญ

(2) อคติ อคติเกิดขึ้นมากเพราะมีส่วน ในการเสียหน้าว่า หลักสูตรของใคร ใครเป็นผู้สร้าง ถ้ามีการประเมินออกมาไม่ดีก็จะเดือดร้อน เพราะมีคนได้รับผลกระทบเพราะฉะนั้น ลักษณะแบบนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีการเมือง (Politic) เข้ามาในการประเมินเสมอ ปัญหาที่ต้องระมัดระวังถ้าผู้ประเมิน ไปเกี่ยวข้องด้วยแล้วมีส่วนได้ส่วนเสียหรือมีผลประโยชน์ขัดกัน ไม่สะดวกใจก็อย่าไปเป็นผู้ประเมินเลย เพราะจะเกิดความเอนเอียงตั้งแต่ยังไม่ได้ดูข้อมูลเลยหรือบางที่มีข้อสรุปอยู่แล้ว ประเมินอย่างไรก็ได้ แต่ขอให้ออกมาให้ดีกว่าแล้วกันเหล่านี้มีบ่อยๆ ในวงการประเมินก็มีปัญหาพอสมควรเนื่องจากธรรมชาติของงานประเมิน มีผลกระทบต่อบุคคล ก็ต้องระมัดระวังถ้าจะ ทำหน้าที่ประเมินก็อาจต้องคิดว่าเราจะประสานงานอย่างไร ในระบบที่ต้องร่วมมือกันสร้างความเข้าใจอันดีว่าการประเมินนั้นเพื่อการปรับปรุง พัฒนามิใช่การเช่นฆ่าให้อาสาสมัครหรือเข้าทำนองแก่นนี้ต้องชำระ

(3) ขาดข้อมูลและเวลาจำกัด เมื่อต้องรับใช้ผลแต่ขาดข้อมูลก็ต้องใช้ข้อมูลเท่าที่มี ทำให้การประเมินนั้นคลาดเคลื่อนและด้วยข้อจำกัดเช่นนี้ทำให้ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้ประเมินที่แท้จริง เช่น ประเมินการสอนโดยให้นักศึกษาประเมินแล้วเราก็รายงานสรุปคุณภาพของการสอนไปตามที่นักศึกษาประเมิน แสดงว่าคนที่ประเมินคือนักศึกษา ไม่ใช่ผู้ประเมิน ดังนั้นถ้ามีคำตอบแทนก็ต้องให้นักศึกษา แต่ในความเป็นจริงแล้วนั่นคือข้อมูลส่วนหนึ่ง เป็นปฏิกริยาต่อการสอนจากนักศึกษาผมพูดว่าส่วนนี้เสมอ ไม่ใช่ว่าจะเชื่อนักศึกษาทั้งหมด แต่เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่นักศึกษาสะท้อนมาเกี่ยวกับเรื่องการสอน เราอาจจะต้องดูตำรา คู่มือวิธีการสอน เอกสารการสอนและอื่น ๆ ประกอบจึงจะตัดสินใจได้ว่าเขาสอนดีหรือไม่ อาจจะดูจากคะแนนสอบของนักศึกษา เป็นต้น ต้องใช้ข้อมูลให้รอบคอบ เมื่อเกิดมีข้อจำกัดเรื่องข้อมูลเราอาจจะไปเชื่อข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งแล้วนำไปสรุปได้ ขณะนี้เป็นที่นิยมกันมาก เรื่องการฝึกอบรมก็คือ พออบรมเสร็จจะถามว่า สุขภาพดีไหม อาหารอร่อยหรือไม่ น้ำชาติใหม่ เป็นต้น ผมว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย แล้วยังสรุปออกมาว่าการอบรมในครั้งนี้น่าประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพราะว่าทุกคนพอใจ ตามทฤษฎีแล้วการดู reaction

เป็นเพียง 1 ใน 4 ของเกณฑ์ซึ่งบอกอะไรไม่ ค่อยได้มากและยิ่งไปกว่านั้น reaction ที่เขาต้องการคือ reaction ในผลที่เขาได้รับต้องเน้นตามนักศึกษาเขาเรียน วิชาแล้วตรงกับวัตถุประสงค์ของวิชาและใช้ประโยชน์ได้เกิด แรงบันดาลใจให้ผู้สนใจคนกว่าเรื่องต่อไป ตรงนี้สำคัญและเป็นจุดหนึ่งที่พาดพิงถึงเรื่อง ข้อมูลบ่อยครั้งที่มีการสรุปเกินข้อมูลที่มีอยู่หรือ บางที่มีข้อมูลส่วนหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่เราก็สรุปไปทำให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ในการประเมินผลเป็นอันมาก

(4) การไม่ประเมินทั้งระบบ การทำอะไรที่ไม่ทำทั้งระบบเป็นปัญหามาก ซึ่งการไม่ประเมินทั้งระบบนี้คาบเกี่ยวกับข้อ (1) ด้วย เรามักจะ “ประเมินผล” ขณะนี้กำลังจะเปลี่ยน คำว่า “ประเมินผล” เป็นคำว่า “ประเมินค่า” แต่ศัพท์ตัวนี้ยังเป็นความเคยชินอยู่มาก เราก็เลยไปเน้นที่ “ผล” กันมาก ประเมินแต่ “ผล” ไม่ประเมิน “เหตุ” ผลย่อมเกิดแต่เหตุ ทราบแต่ว่าผลไม่ดีแต่ไม่ทราบว่าเกิดแต่เหตุอะไร ทำให้การประเมินหลักสูตรไม่ค่อยมีอานิสงส์ในการปรับปรุงอย่างแท้จริงเพราะมีการประเมินแต่ผลไม่ได้ประเมินถึงเหตุอันเป็น บ่อเกิดแห่งผล

(5) การขาดการประเมินความก้าวหน้า เพื่อการปรับปรุงและอาจพาดพิงไปถึงเรื่องขาด

การกำกับหลักสูตร อาจจะต้องนึกถึงว่าทำ
อย่างไรจึงจะมีข้อมูลอย่างฉับไวในการปรับปรุง
หลักสูตร ในเรื่องการประเมินหลักสูตรเราขาด
การประเมินในการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งได้แก่
การบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอนตาม
หลักสูตร

(6) การประเมินในสุญญากาศ มีหลาย
ครั้งที่เขาบอกว่าตัดสินใจในสุญญากาศ
หมายความว่า ผู้ประเมินไม่รู้เรื่องหลักสูตรนั้นๆ
เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะประเมินหลักสูตรใด
ผู้ประเมินต้องเป็นสัตตบุรุษ พระพุทธองค์
ตรัสว่า สัตตบุรุษ (รวมสตรีด้วย) เท่านั้นที่
แยกแยะความดีและความชั่วออกจากกัน การ
ประเมินก็คือการแยกแยะว่าอะไรดี อะไรชั่ว
เพราะฉะนั้นจึงเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจคุณค่า
ของสิ่งต่าง ๆ คนที่จะตัดสินใจในเชิงคุณค่าได้
ก็ต้องมีความเชี่ยวชาญใน Content เป็นเบื้องต้น
เบื้องต้นที่สำคัญก็ต้องเป็นคนที่มี
เที่ยงธรรม วางตัวเป็นกลางไม่เกิดความปิติ
ลึงโลกเมื่อเห็นหลักสูตรใช้ได้ผลดี ไม่เกิด
ความเศร้าหมองจนเกินไปเมื่อผลออกมาไม่ดี
ซึ่งแสดงว่าจิตใจเกิดความเอนเอียงมาก และ
สุดท้ายคือมีประสบการณ์และเทคนิคในการ
ประเมิน ซึ่งเราสามารถเลือกใช้ได้อย่าง
เหมาะสมลักษณะ 3 ประการนี้เป็นคุณสมบัติ
ของสัตตบุรุษหรือผู้เชี่ยวชาญที่แท้จริง คนที่มี

ความรู้ความสามารถทั้ง 3 อย่างครบถ้วนมีน้อย
จึงเป็นที่มาของการประเมินที่ต้องทำงานเป็น
คณะบุคคล แต่การเป็นคณะบุคคลไม่ใช่การใช้หลัก Representative ผมคิดว่า ขณะนี้มี
ความสับสนในการบริหารมหาวิทยาลัยมาก
พอพูดถึงก็มักจะถามว่าผู้แทนคณะไหนคือแทนที่
จะถามว่าจะใช้หลักเกณฑ์ข้อไหน ซึ่งนี่เป็น
เรื่องของการทำงานที่ต้องใช้ความรู้ความ
สามารถ ใช้ประสบการณ์ ดังนั้นการตั้งกรรม-
การต้องมีการพิจารณาตามเกณฑ์ให้ดี มิใช่
คำนึงแต่ความเป็นตัวแทนแต่อย่างเดียว

(7) การกำหนดช่วงของการประเมิน
เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดจะประเมินช่วง ไหน
ใช้ระยะเวลาานเท่าไร จึงจะได้คำตอบที่ถุก
ต้อง ผมมีสูตรว่า 16 21 28 คือตอนเด็ก
เลี้ยงไก่ก็รู้ว่า 21 วันถ้าฟักไข่ก็จะเป็นตัวถ้าเกิน
21 วันก็ไม่เป็นตัวก็บอกได้ว่าเป็นไข่ขาว ถ้าเรา
จะประเมินหลักสูตรว่าสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ต้องใช้
เวลาเท่าไร ในกรณีหลักสูตร 4 ปี อย่างน้อย
ต้องใช้เวลา 7 ปีจึงจะมีคำตอบแบบนี้ แต่ถ้า
ต้องการจะเปลี่ยนโฉมหลักสูตรเลยอย่างน้อย
ต้องใช้เวลา 7 ปี 7 ปีนี้เป็น minimum 4 ปี
จึงจะจบไป 1 รุ่น เข้าไปอยู่ในตลาดแรงงาน
เรายังไม่เห็นเลยว่าเขามีชีวิตที่มีความสุขหรือไม่
การกำหนดระยะเวลาในการประเมินจึงเป็น
เรื่องที่สำคัญมาก

สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่ผมเคยพบมา คนที่จะทำหน้าที่ประเมินตามระบบคุณธรรม มักมีแรงต้านอยู่พอสมควรในการที่จะทำอะไร ตามหลักการ แต่อย่างไรก็ตามไหน ๆ ก็ได้ เรียบมาแล้วก็ต้องยอมเหงาอย่างที่ผมกล่าว แต่ต้นว่าเราคงยืนอยู่เดี่ยวตาย แต่น่าจะมั่นคง และภูมิใจโดยหวังว่าสักวันหนึ่งเขาก็คงเห็นว่า มันไม่ถูกต้องที่จะทำเช่นนั้น

นั่นคือปัญหา ถ้าจะประเมินหลักสูตร แล้วไม่ให้มีปัญหาพวกนั้นเราจะต้องสร้างระบบ ขึ้นว่าเราจะเริ่มต้นและจะประเมินอย่างไร สิ่งที่จะต้องเริ่มต้นคือเริ่มต้นตามแนวบัญญานิยม ทำสมองให้กระจ่างว่า เรื่องนี้คืออะไรกันแน่ จุดสำคัญอยู่ที่ไหน ถ้าเราไม่กระจ่างในสมองในเรื่องที่ต้องปฏิบัติ เราก็ทำกันอย่างสับสนเพราะ ฉะนั้น จุดที่ 1 ที่ผมเห็นว่าสำคัญคือ การทำความเข้าใจกับโมทัศน์ของคำว่า “ประเมินค่า หรือประเมินผล” การประเมินค่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิด สารสนเทศเพื่อให้ผู้ตัดสินใจ เลือกทางที่ดีที่สุด เราก็ต้องมาวิเคราะห์ว่าผู้ ตัดสินใจหรือผู้บริหารหลักสูตรของเราคือใคร มีกระต๊อบ และเขาจะตัดสินใจในเรื่องอะไรกัน บ้าง ในกรณีที่มีการประเมินหลักสูตรจะมีผลดี ผู้บริหารเองจะต้องเป็นคนตั้งโจทย์ ไม่ใช่ให้นัก ประเมินเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะ ประเมินเรื่องอะไรดี เป็นการผัดวันประกันพรุ่งไม่ได้ทำ ไม่มีประโยชน์

เท่าที่ควร ความต้องการสารสนเทศในการตัด สินใจของผู้บริหารหลักสูตรเป็นตัวกำหนด ทิศทางของการประเมินหลักสูตร ถ้าวิเคราะห์ ให้ดีจะเห็นว่า การประเมินมีอยู่ 2 พวก พวก ที่ 1 คือ พวกประเมิน พวกที่ 2 คือ พวก ตัดสินใจ ผมขอยกตัวอย่างคำว่าโครงการ ซึ่งเป็น คำกลาง ๆ โครงการในที่นี้อาจหมายถึง หลักสูตรก็ได้ มีผู้บริหารระดับสูง ระดับ อธิการบดี พวกนโยบายทั้งหมดหรือผู้ให้เงิน ทองสนับสนุนในการทำโครงการหรือการผลิต บัณฑิตแพทย์ตามแนวใหม่ ซึ่งขณะนั้นเริ่มมี คำถามว่าทำไมต้องใช้ 6 ปี เราต้องคนที่ เกี่ยวข้องว่ามีใครบ้างตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับ ผู้ปฏิบัติการ อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาและ เขาจะ Concern อะไรบ้าง เช่น นักศึกษาจะ เลือกวิชาไหนดี ซึ่งเป็นสารสนเทศที่น่าจะให้ เขารู้ว่าวิชาไหนจะเป็น ประโยชน์มากน้อยแค่ไหน อย่างไร เป็นต้น ไม่ใช่เลือกโดยอาจารย์ ในระดับของผู้บริหารหลักสูตรในแง่ที่ว่า หลักสูตรหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง แล้วพบว่า ไม่ไปไหนหรือพอสรุปได้ว่า การ ศึกษาทั่วไปในเมืองไทย ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ และประเด็นที่น่าจะทำหายก็คือ ข้อกำหนดการจัดการศึกษาทั่วไปแบบที่เป็นอยู่ เป็นวิธีที่ดีแล้วหรือ ? ฉะนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่าการ

ประเมินหลักสูตรนี้จะบริการระดับไหน ถ้าจะบริการทุกระดับประทับใจถ้าทำได้จะดีมากหรืออาจจะบริการระดับนโยบายเป็นหลัก หรือจะบริการระดับการปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นหลักกับประเมินจะต้องตอบสนองผู้ใช้ผลประเมินหรือผู้ตัดสินใจ การประเมินไม่ใช่อิสระแสวงหาความรู้เพื่ออยากรู้ แต่มันเป็นสารสนเทศให้เขาคิดสนใจได้อย่างดีและถูกต้อง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทีมประเมินกับทีมบริหารหลักสูตรเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าทีมประเมินหลักสูตรไม่เป็นที่ไว้วางใจของผู้ตัดสินใจแล้วก็จะสื่อความล้มเหลวตั้งแต่ยังไม่ได้ประเมินเลย จะมีความขัดแย้งต่าง ๆ นานา ตลอดเวลาทำอย่างไรผู้ตัดสินใจจะเป็นคนตั้งคำถามหรือปัญหาตั้งแต่ต้นว่าเขาจะตัดสินใจเรื่องอะไร อย่างไรแล้วจึงสร้างระบบและวิธีการนำเสนอข้อมูลเพื่อการตัดสินใจอย่างทันทั่วถึงและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

จุดต่อมาคือเรื่องแนวคิดเชิงระบบ ก็ไม่มีอะไรลึกซึ้งมากเพียงแต่ถ้าเห็นว่ามึระบบของสิ่งต่าง ๆ อยู่คือ เหตุและผล ถ้าเราเข้าใจและเห็นความสำคัญว่าผลย่อมเกิดแต่เหตุ และการจะตัดสินใจนั้นต้องรู้ทั้งเหตุและผล ก็ต้องประเมินทั้งเหตุและผล แนวคิดเชิงระบบก็จะช่วยแนะแนวทางในการประเมินให้เรา จุดการประเมินทั้งระบบเพื่อการตัดสินใจมีแนวคิดและ

วิธีการหลายอย่าง แต่ผมอยากจะเสนอ Model ของการประเมินแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมกันมากทั่วโลก คือ โมเดล CIPP กระบวนการตัดสินใจที่อยู่เบื้องหลังโมเดล CIPP มี 4 ขั้นตอนคือ

(1) จะตัดสินใจอะไรก็ตามต้องสร้างการตระหนักรู้ (Awareness) ถ้าจะปรับหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มคุณภาพบัณฑิตการสัมมนาครั้งนี้ ก็น่าจะเป็นการสร้าง Awareness ที่ดีกว่า การมีมหาวิทยาลัยก็เพื่อมีเจตจำนงในการผลิตบัณฑิตที่เป็นผู้นำทางสังคมมิใช่ตามสังคม มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมทันสมัยอยู่เสมอ

(2) จากนั้นต้องออกแบบ (Design) ว่า จะออกแบบการปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนเรื่องนี้อย่างไร

(3) หลังจาก Design แล้วมีทางเลือกที่ทาง

(4) และทางเลือกใดเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ก็ตัดสินใจใช้ทางนั้น

ในกรณีพิจารณาสถานการณ์ของการตัดสินใจว่า ถ้าจะตัดสินใจเลือกทางใดแล้วก็เปรียบเทียบข้อมูลที่มีอยู่ในการที่ตัดสินใจนั้นมีสถานการณ์กับปริมาณข้อมูลเป็นตารางแบบสองทางคือ ปริมาณข้อมูลมีอยู่มากหรือน้อยกับการตัดสินใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาก

หรือน้อย สิ่งที่เราเป็นห่วงก็คือ ถ้าเราตัดสินใจแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงมาก แต่มีข้อมูลสนับสนุนน้อย เมื่อเกิดสถานการณ์เช่นนี้ผู้ตัดสินใจต้องตัดสินใจแล้วว่าทำอะไร จึงเกิดความจำเป็นต้องการสารสนเทศเพิ่มเติม เป็นต้น พูดย่อย ๆ ก็คือ การตัดสินใจอย่างเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับ ต้องมีข้อมูลสนับสนุนพอสมควรจะต้องมีขั้นตอนของการดำเนินการเพื่อการตัดสินใจ จากแนวคิดเบื้องหลัง 2 ประการนี้เกี่ยวกับเรื่องกระบวนการตัดสินใจ และการดูว่าผลกระทบ (consequences) ของการตัดสินใจจะเป็นอย่างไรแล้ว ในที่สุดก็จะได้มีการตัดสินใจว่ามี 4 ประเภทด้วยกัน คือ

ประเภทที่ 1 การตัดสินใจในแง่ของการวางแผน (Planning) การวางทิศทางของหลักสูตร กำหนดเอกลักษณ์ของหลักสูตร การวางแผนเชิงผลลัพธ์ของหลักสูตรเป็นการตัดสินใจที่เรายังไม่ได้นำไปดำเนินการ

ประเภทที่ 2 เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างหรือการวางแผนในเชิงวิธีการปฏิบัติ (structuring) ซึ่งก็ยังเป็นแผนยังไม่ได้ปฏิบัติ

ประเภทที่ 3 เป็นการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดหรือ implementing สิ่งที่น่าสนใจมากก็คือ การที่นำหลักสูตรไปปฏิบัติในปัจจุบัน โดยให้ลงไปตามคณะวิชา ภาควิชา ตามอาจารย์

แต่ละคน มีประสิทธิภาพตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรหรือไม่ มีระบบวิธีการใดบ้างที่จะกำกับการปฏิบัติตามหลักสูตรนั้นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นี่เป็นคำถามที่ไม่มีคำตอบ และ

ประเภทที่ 4 เมื่อครบวงจรก็ดูว่าหลักสูตรเป็นอย่างไร ถ้าดีสมบูรณ์ที่สุดก็ทำต่อไป หรือควรจะปรับปรุงหรือควรจะยกเลิก แต่เรื่องยกเลิกนี้ยังไม่เคยเห็น เห็นแต่มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไปให้ทีตอนนี้จะเห็นการยกฐานะหัวข้อเป็นรายวิชา เราจะเข้าไปลึกซึ้งกันมากทีเดียว เอา Topic มาเป็นวิชาและเป็นห่วงกันมากกว่าจะทำอะไรไม่ได้ก็ไปไหน How to do ไปลึก เรียว แคบ แล้วไม่รู้ไปไหน บุรณาการที่เราเป็นห่วงก็เลยบุรณาการไม่ได้ เพราะเราไปแตกแยกย่อย นี่เป็นข้อสังเกตอันหนึ่งที่นำคิดเรื่องของ Recycling ว่าเราปรับปรุงปรับขยาย แก้ไขตรงไหนบ้างหรือไม่ ทางการตัดสินใจ 4 อย่างนี้จะตัดสินใจได้ดี เขาจึงเสนอโมเดลการประเมินเพื่อการตัดสินใจที่เรียกว่า CIPP ถ้าเราจะตัดสินใจ 4 อย่างในเรื่องของการปรับปรุงหลักสูตร หรือการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศในการตัดสินใจอย่างดีแล้วน่าจะมีสารสนเทศจากการประเมิน 4 ส่วนใหญ่ ๆ

ส่วนที่ 1 ก็คือ เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อมหรือบริบท (context) ถ้ายังไม่มีหลักสูตร มันก็จะเป็นตัวกำหนดว่าควรมีหลักสูตร

สูตรอะไร เป็นคำถามว่าเราควรจะไปทำหลัก
สูตรอะไร ควรผลิตบัณฑิตทางไหน การ
ประเมินส่วนนี้มีความสำคัญมาก เป็นการ
กำหนดนโยบายและทิศทางต่อมา ในกรณีนี้ที่
เรามีหลักสูตรแล้ว การประเมินบริบทก็คือ
การประเมินเอกลักษณ์ วัตถุประสงค์ของหลัก
สูตรว่ายังดีเหมาะสมอยู่หรือไม่กับสภาพแวด
ล้อม นโยบาย ทิศทางของมหาวิทยาลัย ทิศ
ทางของแผนระยะสั้น ระยะยาวของประเทศ

จากนั้นก็มาประเมินปัจจัยคือ เรื่องของ
ปัจจัยหรือ 4 M ผลการประเมินจะได้ทางเลือก
ของการบริหารหลักสูตรและกระบวนการที่
เหมาะสมในการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ เราควร
มีการพิจารณาไตร่ตรองและเลือกทางเลือก
สำหรับการบริหารหลักสูตร จะเป็นแบบภาค
วิชาหรือ โครงการพิเศษหรือแผนกอิสระอะไร
ก็แล้วที่มีความเป็นไปได้ และมีโอกาสบรรลุ
วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมากที่สุด การประ
เมินประเภทที่ 3 คือ การประเมินกระบวนการ
หรือ Process Evaluation เช่น การประเมิน
กระบวนการบริหารหลักสูตร จากนั้นก็ Imple-
ment ผลิตบัณฑิตตามหลักสูตรแล้วดูกระบวนการ
การเรียนการสอน เป็นต้น และสุดท้าย
ก็คือ การประเมินผลผลิตของหลักสูตร
(product Evaluation) ซึ่งพิจารณาทั้ง output
และ outcome ของหลักสูตร

โมเดลนี้เหมาะสำหรับผู้บริหาร หรือ
เมื่อประเมินแล้วก็ตัดสินใจควบคู่กันไป ใน
แง่ของการประเมินก็เหมาะสม เพราะมีการ
ประเมินเป็นขั้นตอน แล้วก็นำผลประเมินมา
พิจารณาเพื่อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไข
ฉะนั้น คณะวิชาต่าง ๆ ถ้านำโมเดลนี้ไปเป็น
แนวทางในการแสวงหาสารสนเทศเพื่อการปรับ
ปรุงหลักสูตรก็เหมาะสมและสามารถตัดสินใจ
โดยมีข้อมูลอย่างเพียงพอ ทำให้การตัดสินใจ
ในการปรับปรุงหลักสูตรเป็น ไปอย่างถูกต้อง
และชอบธรรม

นั่นเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดที่ค่อนข้างจะ
เป็นการทั่วไป ผมอยากจะมาลงเฉพาะสักเล็ก
น้อยว่า นักประเมินหลักสูตรคงจะต้องทำหน้าที่
ที่เหมือนนักคือ ต้องมองภาพรวมให้ออกมาว่า
มหาวิทยาลัยของเราอยู่ตรงไหน ระบบของเรา
เป็นอย่างไร การคัดเลือกนิสิตนักศึกษาเป็น
อย่างไร เหมาะสมหรือไม่ คัดเลือกนักศึกษา
ได้ตรงตามข้อกำหนดไว้ในหลักสูตรหรือไม่
เป็นต้น จากนั้นก็มาดูองค์ประกอบต่าง ๆ ใน
การบริหารหลักสูตร ดูประสบการณ์ที่จัดให้
ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน เป็นต้น แล้ว
ก็ดูว่าได้มีการควบคุมคุณภาพในชั้นเรียนใดบ้าง
หรือมีการควบคุมคุณภาพระดับรายวิชาเท่านั้น
ถ้าพบ GPA ไม่ต่ำกว่า 2 เราก็ให้จบ เป็นต้น
แบบนี้พอเพียงไหม จากนั้นเขาก็จบเป็นบัณฑิต

ออกไปทำงาน ก็คงต้องดูว่าเขาเป็นผู้นำทางสังคมหรือไม่ มีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน มีความสุขในชีวิตมากน้อยแค่ไหน นี่คือภาพที่มองในระดับมหาวิทยาลัย

ถ้าจะมองในระดับหลักสูตร สิ่งแรก ๆ เลย (1) ตัวหลักสูตรต้องมีแผนที่ (2) คณาจารย์มีคุณภาพสูงและมีความเข้าใจในหลักสูตร เราอาจจะเชี่ยวชาญในวิชาของเราแต่ทั้งหลักสูตรเป็นอย่างไร หน้าตาบัณฑิตคณะเราเป็นอย่างไร ภาคนิธานของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างไร ภาคนิธานเหล่านั้นจะเสริมสร้างอย่างไร ในข้อนี้ มีผู้เกี่ยวข้องคือ หัวหน้าภาควิชา หัวหน้าสาขา หัวหน้าวิชา คณาจารย์ จะทำอย่างไรในสภาพการณ์ปัจจุบัน นี่เป็นสถานะที่จะต้องพิจารณา (3) ตัวนักศึกษาเองซึ่งไปเกี่ยวข้องกักระบบการคัดเลือก การคัดเลือกของเราเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร และได้คนที่ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรหรือไม่ (4) สิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ ผมเน้นมากเรื่องห้องสมุด ทำอย่างไรจึงจะทำให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีใจบริการ มีความสุขที่ได้บริการ ทำอย่างไรห้องสมุดจะพร้อม มีการประสานสัมพันธ์ ทำอย่างไรจึงจะมีห้องสมุดที่ยอมรับความเป็นจริงว่า ห้องหนึ่งจะให้มีการเอ็ดตะโรได้ ให้สูบบุหรี่ได้ เรายังไม่ได้ยอมรับความเป็นจริงของมนุษย์ เมื่อปีติยินดีในการอ่านหรือเมื่อสงสัยจะ

ถามใครก็ไม่ได้เพราะเขาห้ามพูด ห้ามส่งเสียง ดังนั้น น่าจะมีการทบทวนเรื่องนี้กันใหม่ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้การบริการวิชาการนั้นมีประสิทธิภาพ ผู้ที่บริการน่าจะพอใจมากที่สุด อาจารย์มาขอยืมอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (5) สิ่งที่ทำทลายมากในปัจจุบันคือ อาจารย์ที่ปรึกษา คำถามที่เกิดขึ้นมากในขณะนี้ก็คือ ใครเป็นอาจารย์ที่ปรึกษากันแน่ ก็มี 2 ประเภทคือ อาจารย์ที่ปรึกษาตามกฎหมายกับอาจารย์ที่ปรึกษาตามปฏิบัติจริง ผมเชื่อว่ายังมีระบบอาจารย์ที่ปรึกษาที่มีประสิทธิภาพและมีความดีอยู่มาก เพียงแต่ว่า ทำอย่างไรจึงจะลดช่องว่างระหว่างอาจารย์และนักศึกษา (6) มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมมากคือ บรรยายภาคทางวิชาการ ทำอย่างไรจึงจะทำให้รู้สึกว่เมื่อเดินเข้าประตูมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ แล้วพบกับความอบอุ่นของสังคมศาสตร์ จุดนี้เป็นจุดที่ทำทลายผู้บริหารมาก และในแง่ของการประเมินก็เช่นเดียวกัน วิธีการประเมินนั้นสำคัญ แต่ยังไม่ค่อยชัดเจนว่าเราจะประเมินบรรยายภาคทางวิชาการอย่างไร เรามักจะดู บรรยายภาคทางวิชาการจากปริมาณ และคุณภาพทางการจัดสัมมนา หารู้ไม่ว่าการจัดสัมมนามากไปจะเกิดความแข็ง นี่คือหลักทางการศึกษา การทำอะไรซ้ำ ๆ เป็นกิจวัตรไม่ตื่นเต้น การศึกษาแปลกที่ว่า ถ้าทำอะไร

มากเกินไปจะไม่ได้อะไรเลย นี่เป็นหลักการ
ศึกษา และผมคิดว่าคล้ายสังคมศาสตร์ ความ
คมของสังคมศาสตร์อยู่ที่ความไม่แน่นอน มัน
แปรเปลี่ยน เราจะใช้ความแปรเปลี่ยนของมัน
ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร ในการเสริมสร้าง
บรรยากาศทางวิชาการในมหาวิทยาลัยต่างประ-
เทศมีห้องเก่า ๆ มีศาสตราจารย์เก่า ๆ ผู้ทรง
วิทยายุทธ ใคร ๆ ก็มาคุยด้วย ทั้งนิสิต ทั้ง
อาจารย์ บรรยากาศมหาวิทยาลัยเขามีกลิ่นไอ
ของวิชาการ เวลาประเมินเราต้องไปสัมผัส
จริง ๆ จึงจะรู้ ทำอย่างไรกลิ่นไอทางวิชาการ
จะเกิดขึ้น และเราจะประเมินอย่างเป็นระบบ
ได้อย่างไร เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการ
พัฒนาบรรยากาศทางวิชาการ อันจะมีผลต่อ
การหล่อหลอมบัณฑิตที่สมบูรณ์ (7) การติดตาม
และประเมินผลหลักสูตร เราน่าจะมีการ
ติดตามและประเมินผลหลักสูตรอย่างเป็นระบบ
และต่อเนื่อง ผมคิดว่าสิ่งที่เขามาข้อหารือ
ปริญาแล้วให้กรอกใบตามที่นิยมทำอยู่ ข้อมูล
นั้นคลาดเคลื่อนมาก แล้วก็ทำให้เกิดความ
เศร้าหมองว่าเขาไม่มีงานทำ แต่การทำงานของ
บัณฑิตที่มีคุณภาพนั้นหลากหลายและหลายรูป
แบบ ผมคิดว่ารูปแบบที่ตัวอย่างที่มหาวิทยาลัย
แห่งหนึ่งเคยทำ และที่ทำอยู่ทุกปีก็คือ มีการ
สัมมนาหลักสูตรแบบนี้ แต่เขาเชิญบัณฑิตที่
ออกไปทำงานต่างจังหวัดเข้ามาบอกว่าที่ไหน

เป็นอย่างไร และนี่คือที่มาของการที่มหา-
วิทยาลัยแห่งนั้นได้มีการปรับปรุงโครงสร้าง
หลักสูตรครั้งใหญ่

ในเรื่องของการประเมินหลักสูตรอย่าง
เป็นระบบในระดับตัวแปรซึ่งอาจจะเป็น
ประโยชน์กับท่านอาจารย์ที่จะประเมินหลักสูตร
ในการประเมินหลักสูตรน่าจะประเมินตัวแปร
ต่อไปนี้

(1) กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ใน
กรณีที่หลักสูตรมีมาแล้วอาจต้องดูว่าหลักสูตร
ปี 2526 ใครเป็นคนให้กำเนิด แนวคิดเบื้อง
หลังคืออะไร ทำไมจึงเปลี่ยนมาจากหลักสูตร
เดิม เหตุผลและแรงผลักดันในการเปลี่ยนคือ
อะไร กระบวนการ ขั้นตอนทำมาอย่างไร ต้อง
มีการศึกษาหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันก่อนที่จะ
เปลี่ยนไป การบริหารหลักสูตรทำอย่างไรบ้าง
ถ้าที่อยู่ก็ใช้ต่อไป ถ้าไม่ดี มีส่วนไหนควร
ปรับปรุงก็ปรับปรุง

(2) จากนั้นคงต้องมีการวิเคราะห์ตัว
เนื้อหาสาระหรือมาตรฐานของหลักสูตรกันอีก
ครั้ง โดยเฉพาะเนื้อหาวิชา วิทยาการต่าง ๆ
แล้วก็อาจต้องคิดว่า การเพิ่มลงไปหลักสูตร
จนอึดอัดไปหมดนั้นคงไม่ใช่ที่จะเสริมสร้างคุณ-
สมบัติของบัณฑิตตามปณิธานเราอาจจะต้องหา
วิธีหล่อหลอม อาจจะไม่แก้ไขปรับโครงสร้าง
หลักสูตรเป็นวิธีหนึ่ง หรืออาจจะแก้ในระดับ

ของการเรียนการสอน มีหลายระดับของการแก้ไข อย่างพุ่งไปที่ระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น เราอาจจะดูความสำคัญและความจำเป็นของหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันว่าการเรียนการสอนตามหลักสูตรนั้นมุ่งไปที่อะไร หมวดวิชาการศึกษาทั่วไปมีความคิดอย่างไรจึงเป็นไปแบบนี้ เป็นต้น ความเหมาะสมของหลักสูตรในแง่ของมาตรฐานต่าง ๆ ความพร้อมมีหรือไม่

(3) จากนั้นก็ประเมินกระบวนการในหลักสูตร กระบวนการที่ 1 ก็คือ การบริหารหลักสูตร กระบวนการที่ 2 คือ การเรียนการสอน ซึ่งสำคัญมาก ธรรมชาติศาสตร์มีข้อมูลนี้อยู่พอสมควร เพียงแต่จะต้องเอามาศึกษาพิจารณาแล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลส่วนอื่นเพื่อสรุปผลเกี่ยวกับประสิทธิภาพการสอน เป็นต้น จึงจะได้คำตอบที่ชัดเจนว่าจะปรับปรุงส่วนไหน อย่างไร กระบวนการที่ 3 คือ บริการวิชาการ กระบวนการที่ 4 คือการให้คำปรึกษา กระบวนการที่ 5 คือ บรรยายภาคทางวิชาการ และกระบวนการที่ 6 คือ กิจกรรมนักศึกษา กระบวนการเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุปัจจัยสำคัญในการสร้างคุณภาพบัณฑิตซึ่งควรพิจารณาว่าน่าจะแก้ไขปรับปรุงส่วนไหนบ้าง

(4) ส่วนสุดท้าย คือ ผล 3 ส่วนแรกคือเหตุ ผลก็คือ คุณภาพของบัณฑิต ผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่วิชาการและไม่ใช่วิชาการ การติดตามว่าเขาใช้ประกอบอาชีพและมีชีวิตที่เป็นสุข ความเป็นผู้นำ ในมหาวิทยาลัยต่างประเทศหลายแห่งทำได้ดีกว่าเรา เราได้ติดตามลูกศิษย์ของเขาเป็นระยะโดยอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วเก็บไว้ในแฟ้มประวัติ เวลาที่จะคัดเลือกศิษย์เก่าดีเด่น เขาก็ดูที่แฟ้มประวัติเป็นสำคัญ ทำกันอย่างเป็นระบบปกติ สภาพการณ์ของการสร้างระบบความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างมหาวิทยาลัย อาจารย์ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่และศิษย์เก่า เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก ถ้ามองในเชิงประเมินก็คือ การที่สถาบันมีความเอื้ออาทรและให้กำลังใจกับศิษย์เก่าในการทำงาน การประเมินก็มุ่งไปที่การพัฒนาให้บัณฑิตมีคุณภาพและประสบความสำเร็จในชีวิต และถ้าการประเมินของเราทำได้ตามนี้ก็ตรงกับปรัชญาและเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการประเมิน ขอจบการบรรยายเรื่องหลักการและแนวคิดในการประเมินหลักสูตรไว้แต่เพียงเท่านี้ ขอขอบคุณครับ